

A hegy növényzete

is, ahol a termőhelyi viszonyok ezt nem gátolják. Legértékesebb közülük a kontinentális sztyepecserjések (*Prunion spinosae*) csoportját képviselő cseplezsmeggyes (*Prunetum fruticosae*) társulás. Az alacsony (0,5-1,0 m), laza szerkezetű cserjés kősáncokon, erdőszegélyeken, de a törmelékes, sekély talajon önmagában is megjelenik, esetenként nagy állományokban. Az eurázsiai jellegű cseplezsmeggy (*Cerasus fruticosa*) mellett gyakori a szubmediterrán parlagi rózsza (*Rosa gallica*), mely még alacsonyabb termetével tűnik ki.

Cseplezsmeggyes cserjés

Ahogy az Északi-középhegységben, a Csirke-hegyen is a használaton kívüli gyepek jelentős részén a melegkedvelő szubmediterrán cserjések (*Berberidion*) csoportjába tartozó állományok verődnek fel. A galagonya-kökény cserjésekben (*Pruno spinosae-Crataegum*) a kökény (*Prunus spinosa*), az egybibés galagonya (*Crataegus monogyna*), a gyepürózsa (*Rosa canina*) a legjellemzőbb fajok, míg a fagyalkökény sövény (*Ligustro-Prunetum*) főként fagyalból (*Ligustrum vulgare*) és a veresgyűrű somból (*Cornus sanguinea*) áll. Területünkön feltűnően gyakori a veresgyűrű som szinte áthatolhatatlan bozótja.

Az említett cserjés társulások nyíltabb állományaiban a felszáraz gyepek legtöbb faja megjelenhet, míg a legzártabb állományok gyepszint nélküliek is lehetnek. Kiemelendő az Északi-középhegységben ritka, a Cserhátra új, közép-ázsiai-mediterrán kenderziliz (*Althaea cannabina*) előfordulása egy nyíltabb cserjésben. A Csirke-hegyen érdekes előfordulása van az üde erdők fajanak tekintett kutyabengének (*Frangula alnus*). Viszonylag nagy egyedszámban jelenik

meg fenti cserjések szélén, valamint szórványosan a félszáraz gyepekben. A faj hasonló (még szélsőségesebb) viselkedését nemrégén írták le kutatók a Budai-hegységből és a Pilisből, ahol a rendkívül száraz homokkő-felzíneken telepszik meg.

Az egyéb cserjefajokkal keveredve, illetve önálló cserjéseket alkotva is gyakori a Csirke-hegyen a nagy, sárga virágú szubmediterrán pukkanó dudafürt (*Colutea arborescens*). Felfújódó hüvelyei nyár végén vörösre színeződnek, sajátos színfoltjai a területnek.

A termőhelyi viszonyok, és a mai (átalakított) növényzeti képe alapján bizonyos, hogy a hegyet eredetileg jórészt száraz tölgyesek nyíltabb-zártabb állományai borították.

Házi berkenye

A ma megfigyelhető állományok legtöbb hasonlóságot a melegkedvelő tölgyes (*Corno-Quercetum pubescentis*) társuláshoz mutatnak, ezért ilyen néven tárgyaljuk őket. A Csirke-hegy nyugatias oldalát és gerincét ezek uralják, míg a keleties oldalon foltokban és sávszerűen (obalákon) vannak jelen. Az erdészetileg nem vagy kevésbé kezelt állományok többszintűek. Az egy vagy két koronaszintet a kocsánytalan, a molyhos és a csertölgy (*Quercus petraea*, *Q. pubescens*, *Q. cerris*) uralja. Az alsó koronaszintben a tölgyek mellett legjellegzetesebb fafaj a virágos kőris (*Fraxinus ornus*). Ezt a kelet-mediterrán–délekelet-európai, az Északi-középhegységben keleti irányban erőteljesen megritkuló fát a kutatók zöme a Cserhátig tartja természetes előfordulásúnak. A Keleti-Cserhát melegkedvelő tölgyeseiben, bokorerdőiben szinte mindenhol jelen van, több helyen uralkodó jelleggel. A félszáraz gyepek beerdősödése is sokszor a virágos kőris ligetes állományaival történik, ami a fajstruktúrában sem okoz átütő változásokat.

Az alsó koronaszintben a mezei juharon (*Acer campestre*) kívül gyakran felbukkan a barkócaberkenye (*Sorbus torminalis*), nagyon szórványosan az atlanti-mediterrán házi berkenye (*Sorbus domestica*). A cserjeszintben a Csirke-hegyen érdekes módon nem tömeges a névadó húsos som (*Cornus mas*), helyette a veresgyűrű som, fagyal, kőkény, egybibés galagonya, bibircses kecskerágó (*Euonymus verrucosus*), varjútövis benge (*Rhamnus catharticus*) van jelen.

A lágyszárú szint igen fajgazdag, értékes fajokban bővelkedő. Az obalákon, vagy egyéb sekély talajú, törmelékes kőzeten létrejött ligetes állományokban uralkodnak a szegélyesedő felszázás gyepekre is jellemző fajok. A nagyzezerjófűn kívül főként itt fordul elő a közönséges borkóró (*Thalictrum minus*), az erdei gyöngyköles (*Lithospermum purpureo-coeruleum*), a közönséges méreggyilok (*Cynanchum vincetoxicum*), a soktérđű salamonpecsét (*Polygonatum odoratum*).

A zártabb állományokban jellemző a fekete lednek (*Lathyrus niger*), a borsfű (*Clinopodium vulgare*), a közönséges galaj (*Galium mollugo*), az erdei pereszély (*Calamintha sylvatica*). Néhol telepeket alkot a tarka nőszírom (*Iris variegata*). A gerincközeli részeken több helyen is láthatók a pontuszi-szubmediterrán, védett pázsitos nőszírom (*Iris graminea*) telepei. A Cserhátban csak néhány helyen ismert növényfaj nyár elején nyíló ibolyáslila virágai kajsziarack illatot árasztanak. Ugyancsak gerincközelen élnek a gyepeknél már említett védett bugás hagyma és

macskahere állományai. Az Északi-középhegységben gyakori bársonyos kakukkszegfű (*Lychnis coronaria*), mely védett szubmediterrán-dél-eurázsiai növény, szintén itt él.

Pázsitos nőszírom

Már szóltunk róla, hogy a Csirke-hegy felső részein és nyugatias oldalában az uralkodó alapkőzet az andezit, azonban még mindenhol megtalálhatók a hajdani mézskötakaró maradványai. Ez a talajtani tényezőkön keresztül nyilvánvalóan erős hatást gyakorol a növényzetre is. A Cserhátban három védett növényfaj esetében azt tapasztaltuk, hogy előnyben részesíti az ilyen jellegű termőhelyeken kialakult erdőket. Közülük kettő orchideaféle: a kislevelű nőszőfű (*Epipactis microphylla*) és a piros madársisak (*Cephalanthera rubra*). A Csirke-

hegyen kis állományokat találtuk. (Mindkét faj előfordul tisztán lajtamészkövön is a Keleti-Cserhátban.). Harmadik védett faj a hegy egyik legnagyobb értékét adó, balkán-pannon-mediterrán pilisi bükköny (*Vicia sparsiflora*). Korábban csak a Nyugati-Cserhátból (Romhány) volt ismert a faj, célzott kereséssel a Keleti-Cserhátban 4 helyen akadtunk rá. Ezek közül kimagaslik a sokezer tövet számláló

csirke-hegyi populáció. A hegy keleti oldalán és gerincén csak kisebb (néhány 10 vagy 100 töves) foltjai vannak jelen. Igazán nagy állományai a nyugati oldal melegkedvelő tölgyeseiben élnek, ahol uralják a lágyszárú szintet. Mivel félárnyékkedvelő növény, a kissé nyíltabb, gyengébb cserjeszintű erdőkben érzi jól magát. A Csirke-hegyen megfigyelhető, hogy az erdészetiileg kezelt, szinte hiányzó második lombkorona- és cserjeszintű állományokban válik igazán egyeduralkodóvá. (Meglehetősen gyakori jelenség, hogy bizonyos beavatkozások hatására valamely élőhely egy-egy értékes faj számára kedvezőbbé válik, amelyet ez a faj kihasználva elszaporodik. Amennyiben azonban ez a változás egyéb fajok eltűnésével, vagy megritkulásával, az élőhely uniformizálódásával jár, nem tekinthető kedvezőnek. Az említett erdészeti beavatkozások az életközösség fajgazdagságát, így annak stabilitását is csökkentő, kedvezőtlen hatások).

A pilisi bükköny a hegy Buják felé eső, kevésbé meredek, mélyebb talajú részein belemegy a középhegységi cseres-tölgyesek (*Quercetum petraeae-cerris*) közé sorolható állományokba. Ezekben az erdőkben a zártabb, magasabbra felnövő lombkoronaszintből kizorul a molyhos tölgy és virágos kőris, megritkul a cserjeszint is. Az aljnövényzetet az egyvirágú gyöngyperje (*Melica uniflora*), vagy a ligeti perje (*Poa nemoralis*) uralja, jellemző kétszikűi a vitéz bükköny (*Vicia cassubica*), az édeslevelű csűdfű (*Astragalus glycyphyllos*), és a fénytelen galaj (*Galium schultzeii*). Üdébb részein élő gyakori, védett fajok a turbánliliom (*Lilium martagon*) és a madárfészekkosbor (*Neottia nidus-avis*).

Megjelenik bennük a Cserhátban elég ritka, közép-kelet-európai cseres-tölgyes faj: a fehér pimpó (*Potentilla alba*).

Fehér pimpó

Kis tisztásain, lejtősztyepekhez közelítő gyepekben több helyen megtaláltuk a védett, kontinentális-pontuszi-mediterrán selymes boglárka (*Ranunculus illyricus*) töveit.

A Csirke-hegy növényzetének leírásában igyekeztünk érzékeltetni a flóra fajokban és növényföldrajzi elemekben való gazdagságát. Összehasonlításként

megemlítjük, hogy a több, mint 7000 hektáros Kelet-Cserhát Tájvédelmi Körzet ismert védett növényfajainak száma 64. A területileg töredékét kitevő Csirke-hegy 31 védett növényfajával különös figyelmet kell, hogy érdemeljen.

Néhány szó az állatvilágról

Már említettük, hogy a Csirke-hegyen elsősorban botanikai megfigyelések történtek, az állatvilágról szerzett ismereteink igen hézagosak. Ez különösen igaz a gerinctelenek csoportjaira, ami nem is meglepő, mert az egész Cserhátra vonatkoztatva is alig folytak ilyen irányú kutatások. Okai a szakemberek hiányában, a speciális gyűjtési módszerek és a határozás idő- és költségigényében rejlenek. Területünk értéke azonban megérdemli, hogy a konkrét megfigyeléseken kívül, a hasonló jellegű keleti-cserháti lelőhelyeken szerzett tapasztalatok alapján, néhány érdekes lehetőséget is felvillantsunk.

A félszáraz gyepek egyenesszárnyú- (Orthoptera) faunáját az Északi-középhegység több helyén részletesen vizsgálták. Ennek során kiderült, hogy a változatos gyepek és kétszikű struktúra, a magaskórós növényfajok jelenléte igen gazdag faj- és életformatípus-összetételű egyenesszárnyú-közösségeknek ad otthont. Habár ilyen irányú kutatások a Csirke-hegyen nem történtek, ez valószínűleg itt sincs másképpen.

A poloska- (Heteroptera) fauna vizsgálata elkezdődött, így néhány eredményről már beszámolhatunk. Legérdekesebb a hazánkban szórványos, mediterrán elterjedésű *Eurydema fieberi* nevű címerespoloska előkerülése. Ez, a sziklagyeppek keresztesvirágú növényeit szívogató faj a Csirke-hegyen a nyílt mészkőfelszíneken élő hegyi ternyéről (*Alyssum montanum*) lett kimutatva. Megemlíthető még, hogy a közönséges infúró (*Ajuga genevensis*) a hazánkban szórványos *Stagonomus pusillus* nevű címerespoloska és a *Tingis reticulata* nevű csipkésposloska is előkerült. A gamandorfajokon gubacsot okozó *Copium clavicornis* nevű csipkésposloska-faj szintén él itt. Az itteniekhez igen hasonló félszáraz gyepekben, Ecsegen megtaláltuk a nagyon ritka, mediterrán-ázsiai *Megalotomus junceus* nevű tövispoloskát, melynek előkerülése a Csirke-hegyen is várható.

A rovarok legnépesebb rendjének, a bogaraknak (Coleoptera) a vizsgálata is éppen, hogy elkezdődött. Jellemző a félszáraz gyepek és a cserjések gazdagsága viráglátogató fajokban. Ízelítőül említhetjük a magyar virágbogár (*Netocia ungarica*) és a kétpettyes virágcincér (*Vadonia unipunctata*) jelenlétét a területen. A xerotherm tölgyesek száradó fáiban a már kimutatott gyakoribb védett fajokon túl - ilyen a nagy szarvasbogár (*Lucanus cervus*), a kis szarvasbogár (*Dorcus parallelepipetus*), a pompás virágbogár (*Cetonischema speciosissima*) - minden bizonnyal értékes xilofág (fában élő és táplálkozó) bogárfauna él.

Az Északi-középhegység már megvizsgált félszáraz gyepeinek lepkefaunája igen gazdagnak, ritka fajokban bővelkedőnek bizonyult. Különösen jellemzőek és

fontosak a csüngőlepkék, a tarkalepkék és a csuklyásbagoly-lepkék közül kikerülő táplálékspecialista fajok. Ezek tápnövényei a Csirke-hegyen is élnek, így néhányuk előkerülése várható.

Az eddigi, alkalmi megfigyelések néhány gyakori védett és nem védett nappali lepkefajt érintenek. A zavart gyepekben, parlagokon elszaporodó farkasalmán (*Aristolochia clematitis*) fejlődik a védett farkasalmalepke (*Zerynthia polyxena*) narancssárga színű, ékes hernyója. Rózsaféléken - főleg kökényen - él az európai kardospillangó (*Iphiclides podalirius*), ernyősvirágzatúakon pedig a fecskefarkú-pillangó (*Papilio machaon*) lárvája.

Farkasalmalepke hernyója

A gyepek leggyakoribb nappali lepkéi talán a pillangósvirágúakon élő csipkés sokpöttyősboglárka (*Polyommatus daphnis*), ezüstös plebejusboglárka (*Plebejus argus*), fakó ékesboglárka (*Everes antealetas*) és a fűféléken élő kis szénalepke (*Coenonympha pamphilus*). A lepkefauna vizsgálata a hegy további értékeinek feltárása szempontjából igen fontos feladat.

Könnyebb megfigyelhetőségük miatt a gerinces állatokról jóval több ismerettel rendelkezünk. A kétéltűek (*Amphibia*) gyakoribb fajaiából a zöld és barna varangy (*Bufo viridis* és *Bufo bufo*), a zöld levelibéka (*Hyla arborea*) és az erdei béka (*Rana dalmatina*) került szemünk elé. A hüllők (*Reptilia*) sztyeprétekre jellemző képviselői

közül a fűge és zöld gyík (*Lacerta agilis*, *Lacerta viridis*) mindenfelé megjelenik. Erdőszegélyeken, cserjésekben a rézsiklót (*Coronella austriaca*) és az erdei siklót (*Elaphe longissima*) is megfigyeltük.

A legtöbb zoológiai adatunk a terület madarairól (*Aves*) van, mivel ez a legfeltűnőbb, alkalmi megfigyelésekre leginkább alkalmas csoport. A Keleti-

Európai kardospillangó

Cserhát madárvilága nem különösen gazdag, a ritkább, „jobb” fajok valamilyen speciális élő- illetve fészkelőhelyhez kötődnek (nagyobb, zavartalan erdőtömbök, elhagyott kőbányák, mocsárterek, stb.) Ezek az adottságok a Csirke-hegyen nem állnak rendelkezésre, ezért annak madárfaunája megfelel az átlagos dombvidékre jellemzőnek. Élőhelyeinek változatossága azonban viszonylagos gazdagságot biztosít.

A hegylábi szántó- és parlagterületen gyakran hallani a fűrj (*Coturnix coturnix*) hangját, itt gyakori a cigánycsuk (*Saxicola torquata*) és a mezei pacsirta (*Alauda arvensis*). A hegyoldalak cserjéseiben a kis, a mezei és a karvalyposzáta (*Sylvia curruca*, *S. communis*, *S. nisoria*), a tövisszűrő gébics (*Lanius collurio*) költ. A nyíltabb, félszáraz gyepekkel mozaikoló részeket kedveli a sordély (*Miliaria calandra*), a citromsármány (*Emberiza citrinella*) és az erdei pityer (*Anthus trivialis*). Az erdőségeken költ leginkább a csilpcsalp füzike (*Phylloscopus collybita*) és a cserjésekhez kötődő fülemüle (*Luscinia megarhynchos*).

A természeteshez közelebb állapotú tölgyesek meglehetősen sok faj életlehetőségeit teremtik meg. A nyíltabb állományokban költ az éjszakai életmódú lappantyú (*Caprimulgus europaeus*). A száradóban lévő fák több harkályfaj igényeit is kielégítik, így megfigyeltük a területen a nagy, a kis és a ritkább közép fakopáncs (*Dendrocopos major*, *D. minor*, *D. medius*) előfordulását. A szintén harkályféle nyaktekercs (*Jynx torquilla*) költését viszont a gyümölcsösök öregebb fáiban észleltük.

Az odúlakó énekesmadarakat a kék-, a szén- és a barátcinege (*Parus major*, *P. caeruleus*, *P. palustris*), a rövidkarmú fakusz (*Certhia brachydactyla*), az örvös légykapó (*Ficedula albicollis*) és a seregély (*Sturnus vulgaris*) képviseli. Nagyobb, kikorhadt fákban költ a macskabagoly (*Strix aluco*). A Cserhátban szórványos darázsölyv (*Pernis apivorus*), valamint a gyakori egerészölyv (*Buteo buteo*) és a holló (*Corvus corax*) szintén költ az erdőkben. Gyakori, fészkelő pintyfélek az erdei pinty (*Fringilla coelebs*), cserjésekben a zöldike (*Carduelis chloris*) és a kenderike (*Carduelis cannabina*).

A téli madárvendégek közül megemlítendők a vadrózsára, kőkényre érkező fenyőrigó (*Turdus pilaris*) és a virágos köris termését fogyasztó süvöltő (*Pyrrhula pyrrhula*) csapatai.

Az emlősökre (*Mammalia*) vonatkozó megfigyeléseink nagyon hézagosak. Mindeddig csupán a leggyakoribb erdei-mezei fajokat, így a vaddisznót (*Sus scrofa*), az őzet (*Capreolus capreolus*), a szarvast (*Cervus elaphus*), a rókát (*Vulpes vulpes*), a borzot (*Meles meles*), a mezei nyulat (*Lepus europaeus*) és a sünt (*Erinaceus europaeus*) láttuk.

A fentiekből kiténik, hogy a Csirke-hegy állatvilágát még alig ismerjük, így a terület zoológiai értékelését még sok kutatásnak kell megelőznie.

Az élővilágot veszélyeztető tényezők

A elhagyott termőterületeket – így a szőlő - és gyümölcskultúrákat is – az általános szemlélet értéktelennek tekinti, ezért potenciálisan veszélyt jelent rájuk az újra művelésbe vonás. Mivel a Cserhátvidéken a nagyállattartás drasztikusan visszaesett, a kaszálással való hasznosításra reális esély nincs. Valószínűleg nem várható a szőlővel és a gyümölcsfákkal való betelepítés sem.

Leginkább a beépítés és a beerdősítés jelent veszélyt a Cserke-hegy felszáraz gyepeire. Bér felől már megindult a hegylábak felparcellázása, hétvégi ház is épült erre a részre. A szomszédos és jelentős élőhelyeket felmutató Öreg-hegyen szintén megtörtént a hétvégi telkek kijelölése. Itt érdemes kitérni erre a visszas folyamatra, amely a „vidékfejlesztés” címszó ürügyén, mint valami áldásos tevékenység lép fel. A természetközeli környezetben fekvő falvak jelentős vonzerőt jelentenek a városi, illetve a más jellegű tájakon élő embereknek. Azok, akiknek érdekük fűződik a hétvégi telkek építéséhez, ezt az esztétikus, felüdülést nyújtó környezetet használják fel a terület reklámozására. A beépítésekkel ugyanakkor éppen ezeket a táji adottságokat szüntetik meg, csökkentve a vidéki települések egyediségét, szépségét. A hétvégi házakkal körbevett falvak elveszítenek egy esélyt arra, hogy a jövőben megélhetést vagy kiegészítő jövedelmet biztosítsanak a helyi lakosságnak.

Jelenleg is, de a közeljövőben még inkább veszélyeztetni fogja gyepterületeinket az erdőtelepítés. Az állami támogatások miatt egyre többen akarnak termőföldjükön gyorsan növe, így rövidebb távon anyagi hasznot hozó fafajokkal erdőt telepíteni. Ez Nógrád megyében a múltban is zömében akáccal történt, és várhatóan ezt a tájidegen (Észak- Amerikából behozott) fafajt fogják előnyben részesíteni ezután is. Az akác a Cserhátban jelenleg is az egyik főszereplője a táj egyhangúvá, instabillá tételének. Ahová ezt a fafajt telepítették, az eredeti

Mezei zsálya

élővilág rendkívül kis része marad csak fenn. Az akác - pillangósvirágú-növény lévén - nitrogénben gazdag talajt és kedvező fényviszonyokat biztosít a nitrogénkedvelő gyomoknak, amelyek minden más növényt képesek kiszorítani. Erőteljes sarjadása folytán a legtöbb helyről szinte kiirthatatlan, az akácok átalakítása egyéb élőhelyekké ma még megoldatlan probléma. Élőviláguk nagyon szegényes, és kihatással van a környező élőhelyek élővilágára is (pl. a gyomosítás révén). Persze az egyéb fafajokkal való beerdősítés is megszünteti azokat a pótolhatatlan természeti értékeinket, melyeket természetközeli gyepterületeink őriznek, ezért erdőtelepítésre a jövőben várhatóan felszabaduló szántókat lenne ésszerű felhasználni.

A Csirke-hegyet jelenleg érintő legkárosabb hatást a rendszeresen megjelenő terepmotorosok jelentik. Ezt a sportnak nevezett tevékenységet hol versenyek, hol edzések formájában, Bérről kiindulva űzik, széles nyomokban túrva fel a talajt (hétvégeken nem sikerült még úgy kimennünk, hogy ne találkozzunk motorosokkal). Főleg az erdőkben jellemző, hogy teljesen öncélúan közlekednek, ahol kedvük van, ott hajtanak keresztül. Taposásukkal, a zajjal és kipufogógázaikkal védett és érzékeny, ritka fajok életlehetőségeit szüntetik meg. Az a haszon, amit jelenlétükkel egy-két helybeli polgárnak hajthatnak nem mérhető össze az okozott kárral.

Az erdészeti beavatkozások az erdők jelentős részét elegyetlenné, egykorúvá, leegyszerűsödött szerkezetűvé tették. A jövőbeni végvágások újabb fajok eltűnését vagy megritkulását vonják maguk után.

Nagyzezerjófű

Hogyan lehetne megőrizni a Csirke-hegy élővilágát? Elsőként – ami biológiai értékei alapján mindenképpen indokolt - országos jelentőségű védett természeti területté lehetne nyilvánítani. Ezzel az erdők védelmi rendeltetésüekké válnának, a beavatkozások enyhébbek, az élővilág „érdekeit” is figyelembe vevők lennének. Az értékes másodlagos gyepeket a kaszálás és a cserjeirtás módszereivel lehetne fenntartani (helyenként magukra is hagyhatók). Nem lennének beépíthetőek, erdősíthetőek. Korlátozhatóvá, illetve megszüntethetővé válnának az oktalan, az élővilágot erősen károsító tevékenységek.

Az, hogy felismerjük-e egyediségüket és pótolhatatlanságukat, fenntartjuk-e a hazai táj ehhez hasonló alkotóelemeit, a magyar társadalom

gondolkodásának és értékítéletének alakulásán múlik. Bízunk benne, hogy képesek vagyunk tanulni eddigi hibáinkból.

Melléklet

A Csirke-hegyen kimutatott védett növényfajok listája, a fajok természetvédelmi értékeivel:

1. <i>Adonis vernalis</i> L.	2000 Ft.
2. <i>Allium paniculatum</i> L.	2000 Ft
3. <i>Anemone sylvestris</i> L.	2000 Ft
4. <i>Aster amellus</i> L.	2000 Ft
5. <i>Centaurea sadleriana</i> Janka	2000 Ft
6. <i>Cephalanthera rubra</i> (L.) Rich.	5000 Ft
7. <i>Cytisus albus</i> Hacq.	2000 Ft
8. <i>Dictamnus albus</i> L.	5000 Ft
9. <i>Echium russicum</i> J. F. Gmel.	10000 Ft
10. <i>Epipactis microphylla</i> (Ehrh.) Sw.	5000 Ft
11. <i>Iris graminea</i> L.	5000 Ft
12. <i>Iris variegata</i> L.	5000 Ft
13. <i>Lathyrus pannonicus</i> (Jacq.) Garcke subsp. <i>collinus</i> (Ortm.) Soó.	5000 Ft
14. <i>Lilium martagon</i> L.	2000 Ft
15. <i>Linum flavum</i> L.	5000 Ft
16. <i>Linum hirsutum</i> L.	5000 Ft
17. <i>Linum tenuifolium</i> L.	5000 Ft
18. <i>Lychnis coronaria</i> (L.) Desr.	5000 Ft
19. <i>Neottia nidus-avis</i> (L.) Rich.	5000 Ft
20. <i>Onosma arenaria</i> W. et K.	5000 Ft
21. <i>Orchis purpurea</i> Huds.	10000 Ft
22. <i>Orchis ustulata</i> L.	10000 Ft
23. <i>Ornithogalum pyramidale</i> L.	2000 Ft
24. <i>Phlomis tuberosa</i> L.	5000 Ft
25. <i>Polygala major</i> Jacq.	2000 Ft
26. <i>Pulsatilla grandis</i> Wender.	10000 Ft
27. <i>Pulsatilla pratensis</i> (L.) Mill. subsp. <i>nigricans</i> (Störck) Zamels.	5000 Ft
28. <i>Ranunculus illyricus</i> L.	2000 Ft
29. <i>Stipa pennata</i> L.	5000 Ft
30. <i>Stipa tirsia</i> Stev. em Celak.	5000 Ft
31. <i>Vicia sparsiflora</i> Ten.	5000 Ft

Felhasznált irodalom

- BÁNKUTI K. (2000): *Luzula forsteri* (Sm.) DC. a Mátrában, adatok a Cserhát flórájához – *Kitaibelia* **5** (1): 61-62.
- BARÁTH Z.(1963): Növénytakaró vizsgálatok felhagyott szőlőkben. - *Földrajzi Értesítő* **12**:341-357.
- BORHIDI A.- SANTA A. (szerk. 1999): Vörös könyv Magyarország növényársulásairól 1.-2. - TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Bp.
- FARKAS S. (szerk. 1999): Magyarország védett növényei. – Mezőgazda Kiadó, Bp., 422 pp.
- HÍR J.(1992): Évmilliók üzenete Pásztó környékén. - Mikszáth Kiadó, Salgótarján 68 pp.
- KOVÁCS M. – PRISZTER SZ. (1956): A nógrádi flórajárás (Neogradense) érdekesebb növényei. – *Botanikai Közlemények* **56** (3-4): 309-311.
- KOVÁCS M. – PRISZTER SZ. (1957): Kiegészítések és adatok „A magyar növényvilág kézikönyvé”-hez. – *Botanikai Közlemények* **57**(1-2): 87-93.
- KUN A. (1996): Kiegészítések és újabb adatok a magyar flóra és vegetáció ismeretéhez. – *Kitaibelia* **1**: 26-33.
- KUN A. – ITTÉS P. – FACSAR G. – HÖHN M. (2000): Sziklagyeppek és lejtősztyeppek a Közép-dunai Flóraválasztó környékén II. Mészko- és dolomitvegetáció a Cserhát-hegységben. – *Kitaibelia* **5** (1): 209-215.
- SCHMOTZER A.(1995): Erdőpuszta-rét vizsgálatok a mátrai flórajárás (Agriense) területén. – Kézirat.
- SIMON T.(1992): A magyarországi edényes flóra határozója. – Harasztok, virágos növények. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp. 892 pp.
- SZÉKELY A. (1997): Vulkánmorfológia (Tüzhányó-felszínalaktan) – ELTE Eötvös Kiadó, Bp. 234 pp.
- VARGA Z.(1998): A magyar természetvédelem aktuális feladatai a Berni Konvenció, a Natura 2000, a Habitat Directive és az EMERALD Network (ASCI) tükrében. – Kézirat.
- V. SIPOS J. - VARGA Z.(1998): Löszgyeppek és félszáraz gyeppek: kompozíció, struktúra, rovar-közösségek. - *Kitaibelia* **3**(2): 331-334.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk Stadler Árpádnak a Keleti-Cserhát növényvilágának megismeréséhez nyújtott önzetlen segítségéért. Köszönjük a Bükk Nemzeti Park Igazgatóságnak, hogy szakmai segítséget adott munkánkhoz.

Külön köszönet illeti a kiadványunk megjelenését támogató Független Ökológiai Központot, valamint a Környezetvédelmi Alap Célelőirányzat közcélú „h” keretét.

„Zöldike” könyvsorozat

A „Zöldike” Könyvsorozatot 1998-ban hozta létre a Herman Ottó Természetvédelmi Kör és a „Nimfea” Természetvédelmi Egyesület, az utóbbi önálló környezeti nevelési és természetvédelmi szemléletformáló programjának részeként.

A könyvsorozat célja szívnvonalas kiadványokkal történő ismerterjesztés és tudatformálás, az olvasók természetvédelmi igényességének növelése.

A sorozat eddigi részei megvásárolhatóak a kiadónál utánvéttel:

„Zöldike” 1. kötet: SALLAI R. BENEDEK SZERK.: <i>Zöldszemmel – ötlettár</i>	450 Ft.
„Zöldike” 2. kötet: SALLAI R. BENEDEK: <i>Kirándulások Túrkeve környékén</i>	400 Ft.
„Zöldike” 3. kötet: BARNA TAMÁS: <i>A környezetbarát ingyen energia</i>	70 Ft.
„Zöldike” 4. kötet: SALLAI R. BENEDEK SZERK.: <i>Ahogy mi láttuk a Tiszát...</i>	600 Ft.
„Zöldike” 5. kötet: SALLAI R. BENEDEK: <i>Pirkadat – elbeszélések</i>	650 Ft.
„Zöldike” 6. kötet: HARMOS KRISZTIÁN - SRAMKÓ GÁBOR: <i>A Csirke-hegy természeti értékei</i>	250 Ft.

Előkészületben:

„Zöldike” 7. kötet: HARMOS KRISZTIÁN - SRAMKÓ GÁBOR: <i>A Pásztói-Mátra élővilága</i>
„Zöldike” 8. kötet: MONOKI ÁKOS: <i>Kirándulások Kisújszállás környékén</i>
„Zöldike” 9. kötet: NAGY ATTILA: <i>Felhők fölött gyalogszerrel</i>

Egyesületünk egyéb megvásárolható kiadványai:

<i>A Puszta 1995 – tudományos közlemények</i>	700 Ft.
<i>A Puszta 1997 – tudományos közlemények</i>	700 Ft.
<i>A Puszta 1998 – tudományos közlemények</i>	700 Ft.
<i>A Puszta 1999 – tudományos közlemények</i>	700 Ft.
<i>Képeslapsorozat természeti értékek bemutatásával 15 db.</i>	300 Ft.

Megrendelhető:

„Nimfea” Természetvédelmi Egyesület és Tagszervezeteinek Központi Irodája

5421. Túrkeve, Attila u. 3. sz., Postafiók: 33. sz.

Tel: 56/554-309, fax: 56/361-505, mobil: 60/470-618.

E-mail: nimfea@externet.hu